8.3. РОБОЧИЙ ЧАС І ЧАС ВІДПОЧИНКУ

1. Основні джерела

Джерело	Що регулює
Конституція України, ст. 45	право на відпочинок
Кодекс законів про працю України (КЗпП)	глава IV «Робочий час», глава V «Час відпочинку»
Закон України «Про відпустки»	види, тривалість і порядок надання відпусток
Закон № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»	спеціальні правила на період воєнного стану

2. Робочий час

Робочий час – час, протягом якого працівник відповідно до трудового договору та правил внутрішнього трудового розпорядку:

виконує трудові обов’язки.

Основна схема

РОБОЧИЙ ЧАС
↓
нормальний

- скорочений
- неповний
- надурочний / спеціальні режими

3. Нормальна тривалість робочого часу

Ст. 50 КЗпП:

не більше 40 годин на тиждень.

Колективним договором можна встановити:

меншу тривалість.

4. Скорочений робочий час

Скорочена тривалість:

встановлюється законом

- оплата, як правило, зберігається як за повну норму.

Категорія	Тривалість
16–18 років	36 год/тиждень
15–16 років	24 год/тиждень
14–15 років під час канікул	24 год/тиждень
учні, які працюють протягом навчального року	не більше половини відповідної норми
працівники зі шкідливими умовами праці	не більше 36 год/тиждень
окремі категорії: лікарі, педагоги тощо	відповідно до спеціального законодавства

5. Скорочений ≠ неповний робочий час

Скорочений час	Неповний час
встановлюється законом	встановлюється угодою сторін або у випадках, коли роботодавець зобов’язаний його встановити
спеціальна гарантія	індивідуальний режим роботи
оплата за загальним правилом не зменшується через сам факт скороченої норми	оплата пропорційно відпрацьованому часу / виробітку

СКОРОЧЕНИЙ = законодавча гарантія.

НЕПОВНИЙ = менше працюєш → пропорційна оплата.

6. Неповний робочий час

Ст. 56 КЗпП:

неповний робочий день
або
неповний робочий тиждень
або їх поєднання.

Може встановлюватися:

при прийнятті на роботу
або
пізніше.

Оплата:

пропорційно відпрацьованому часу / залежно від виробітку.

При цьому:

трудові права працівника не обмежуються.

7. Кому роботодавець зобов’язаний встановити неповний час?

Зокрема, на прохання:

Категорія
вагітної жінки
жінки, яка має дитину до 14 років
жінки, яка має дитину з інвалідністю
особи, яка здійснює догляд за хворим членом сім’ї відповідно до медичного висновку

8. Робочий тиждень

Вид	**Загальне правило**
П’ятиденний	5 робочих + 2 вихідні
Шестиденний	6 робочих + 1 вихідний

При шестиденному тижні:

Тижнева норма	**Максимум на день**
40 годин	7 годин
36 годин	6 годин
24 години	4 години

9. Змінна робота

Схема

1 зміна
↓
2 зміна
↓
3 зміна

Працівники чергуються відповідно до:

графіка змінності.

Перерва між змінами

не менше подвійної тривалості попередньої зміни разом із перервою на обід.

При цьому:

дві зміни підряд для одного працівника – заборонено.

10. Гнучкий режим робочого часу

Гнучкий режим:

працівник частково сам визначає початок і закінчення роботи
при збереженні встановленої норми робочого часу.

Складається з:

Елемент	Зміст
Фіксований час	працівник обов’язково працює
Змінний час	працівник сам визначає час роботи
Перерва	відпочинок і харчування

Запровадження гнучкого режиму:

- не зменшує зарплату автоматично
- і не обмежує трудові права.

11. Підсумований облік робочого часу

Застосовується, коли неможливо дотримуватися звичайної щоденної або щотижневої норми.

Схема

окремого дня норма може бути перевищена
↓
але
↓
за обліковий період загальна кількість годин не повинна перевищувати встановлену норму.

Обліковий період може бути:

місяць / квартал / інший установлений період.

12. Нічний час

Нічний час:

з 22:00 до 06:00.

За загальним правилом тривалість нічної зміни:

скорочується на 1 годину,

крім установлених законом винятків.

Оплата

За кожну годину роботи вночі:

доплата не менше 20 % тарифної ставки / окладу.

13. Кого не можна залучати до нічної роботи?

Категорія	Нічна робота
Вагітні жінки	❌
Жінки з дітьми до 3 років	❌
Особи до 18 років	❌
Особи з інвалідністю	лише за згодою + якщо не суперечить медичним рекомендаціям

14. Надурочна робота

Надурочна робота:

робота понад установлену тривалість робочого часу.

За загальним правилом:

надурочні роботи не допускаються,

але можливі у виняткових випадках.

Приклади

оборона держави

- ліквідація аварій / стихійного лиха
- відновлення водо-, газо-, тепло-, електропостачання
- завершення невідкладної роботи
- продовження роботи при нез'явленні змінника.

15. Гранична тривалість надурочних робіт

За звичайного режиму:

не більше 4 годин протягом двох днів підряд
+
не більше 120 годин на рік.

Роботодавець зобов'язаний вести їх облік.

Воєнний стан

обмеження 4 години / 120 годин тимчасово не застосовується.

16. Кого заборонено залучати до надурочних робіт?

Категорія	Надурочні
Вагітні жінки	❌
Жінки з дітьми до 3 років	❌
Особи до 18 років	❌
Працівники, які навчаються, у дні занять	❌

Жінки з дітьми 3–14 років / дитиною з інвалідністю	лише за згодою
Особи з інвалідністю	лише за згодою + відповідність медичним рекомендаціям

17. Оплата надурочної роботи

Система	Оплата
Погодинна	подвійна годинна ставка
Відрядна	+ 100 % відповідної тарифної ставки за надурочні години
Підсумований облік	усі години понад норму облікового періоду оплачуються як надурочні

Пастка

компенсувати надурочну роботу відгулом не можна.

ІІ. ЧАС ВІДПОЧИНКУ

18. Види часу відпочинку

Схема

ЧАС ВІДПОЧИНКУ
↓
перерви протягом дня

- міжзмінний відпочинок
- вихідні
- святкові / неробочі дні
- відпустки

19. Перерва для відпочинку і харчування

Ст. 66 КЗпП:

тривалість — не більше 2 годин;

як правило, після 4 годин роботи;

не включається до робочого часу.

Працівник може:

залишати робоче місце на час перерви.

Виняток

Якщо перерву встановити неможливо: роботодавець повинен забезпечити можливість приймання їжі під час роботи.

20. Щотижневий відпочинок

За загальним правилом:

не менше 42 годин безперервно.

При п’ятиденному тижні

2 вихідних.

При шестиденному

1 вихідний.

Загальний вихідний:

неділя.

21. Робота у вихідний день

За звичайного режиму:

забороняється,

крім виняткових випадків.

Компенсація:

інший день відпочинку
АБО
подвійна оплата.

22. Святкові та неробочі дні

Ст. 73 КЗпП передбачає, зокрема:

День	Свято
1 січня	Новий рік

8 березня	Міжнародний жіночий день
1 травня	День праці
8 травня	День пам’яті та перемоги над нацизмом
28 червня	День Конституції України
15 липня	День Української Державності
24 серпня	День Незалежності України
1 жовтня	День захисників і захисниць України
25 грудня	Різдво Христове
Великдень	один день
Трійця	один день

Але під час воєнного стану

ст. 73 КЗпП не застосовується.

Тобто святковий день:

не означає автоматично неробочий день.

23. Відпустки

Закон України «Про відпустки» передбачає основні групи:

Вид
Щорічні
У зв’язку з навчанням
Творчі
Для підготовки та участі у спортивних змаганнях
Соціальні
Без збереження заробітної плати
Інші, передбачені законом / договором

До щорічних належать:

основна + додаткові.

24. Щорічна основна відпустка

Загальна мінімальна тривалість:

24 календарні дні за відпрацьований робочий рік.

Робочий рік:

обчислюється від дня укладення трудового договору.

Спеціальні категорії

Категорія	Мінімальна основна відпустка
Загальне правило	24 дні
Особи до 18 років	31 день
Особи з інвалідністю I–II груп	30 днів
Особи з інвалідністю III групи	26 днів

25. Поділ щорічної відпустки

Можна поділити:

на частини будь-якої тривалості,

але:

основна безперервна частина ≥ 14 календарних днів.

Пастка

14 днів не обов’язково повинні бути першою частиною відпустки.

26. Графік відпусток

Черговість:

визначається графіком відпусток.

Конкретний період:

узгоджується між працівником і роботодавцем.

Працівника за загальним правилом повідомляють:

не пізніше ніж за 2 тижні до початку.

27. Оплата відпустки

Заробітна плата за весь час відпустки:

виплачується до початку відпустки,

якщо інше не передбачено законодавством, трудовим або колективним договором.

Пастка

Старе правило:

«за 3 дні до відпустки»

у чинній редакції вже не є загальним правилом.

28. Відкликання з відпустки

Можливе:

лише за згодою працівника

- у визначених законом випадках.

Наприклад:

стихійне лихо

- аварія
- запобігання нещасному випадку
- простою
- загибелі / псуванню майна.

29. Грошова компенсація замість відпустки

За бажанням працівника:

частина щорічної відпустки може бути замінена компенсацією,

але фактично використана щорічна основна + додаткові відпустки повинні становити:

не менше 24 календарних днів.

Для осіб до 18 років:

заміна відпустки компенсацією не допускається, крім виплати при звільненні.

30. Відпустка без збереження зарплати

За угодою сторін

За сімейними обставинами та іншими причинами:

до 30 календарних днів на рік.

В окремих випадках

Закон передбачає:

обов’язкове надання за заявою працівника.

Також у спеціальних надзвичайних ситуаціях може надаватися відпустка без зарплати понад загальну 30-денну межу за угодою сторін.

ІІІ. ВОЄННИЙ СТАН

31. Робочий час під час воєнного стану

Для працівників критичної інфраструктури:

Категорія	Максимум
Нормальна тривалість	до 60 год/тиждень
Працівники, яким належить скорочений час	до 40 год/тиждень

Це:

право роботодавця, а не автоматична 60-годинна норма для всіх працівників.

Дуже важливо

60 годин застосовується не до всіх, а до працівників критичної інфраструктури.

32. Відпочинок під час воєнного стану

Загальне правило	Воєнний стан
Щотижневий відпочинок ≥ 42 год	може бути скорочений до 24 год
Ст. 73 – святкові дні	не застосовується
Обмеження 4 год / 2 дні і 120 год/рік надурочних	не застосовується
Скорочення роботи перед святом	не застосовується

Загальна заборона роботи у вихідні	ст. 71 не застосовується

Неповнолітні

Спеціальні правила про збільшення норми робочого часу та скорочення щотижневого відпочинку:

не застосовуються до неповнолітніх.

33. Відпустка під час воєнного стану

Загальне спеціальне правило:

роботодавець може обмежити надання щорічної основної відпустки 24 календарними днями за поточний робочий рік.

Невикористані дні понад цей обсяг:

можуть переноситися відповідно до спеціального закону.

34. Важливе рішення Конституційного Суду 2026 року

19 травня 2026 року Конституційний Суд України визнав неконституційним спеціальне воєнне обмеження в частині, у якій воно не забезпечувало повної мінімальної оплачуваної щорічної відпустки:

Категорія	Має бути гарантовано
Особи до 18 років	31 календарний день
Особи з інвалідністю I–II груп	30 днів
Особи з інвалідністю III групи	26 днів

Тобто для цих категорій:

не можна звести гарантовану оплачувану основну відпустку лише до 24 днів.

35. Головні цифри для ЄДКІ

Показник	Запам’ятати
Нормальний робочий тиждень	40 год
16–18 років	36 год
15–16 років	24 год
Нічний час	22:00–06:00
Мінімальна доплата за ніч	20 %

Перерва для їжі	до 2 год
Щотижневий відпочинок	≥ 42 год
Воєнний стан – мінімальний щотижневий відпочинок	24 год
Надурочні за звичайного режиму	4 год за 2 дні / 120 год на рік
Щорічна основна відпустка	≥ 24 дні
Безперервна частина відпустки	≥ 14 днів
До 18 років – відпустка	31 день
Особи з інвалідністю I–II груп	30 днів
Особи з інвалідністю III групи	26 днів